

Rize İlinde Kivi Üretiminin Coğrafi Esasları (*)

Ahmet ÇAVUŞ (**)

Öz: Anavatanı Çin olan kivi meyvesinin ülkemizde yetiştirilmeye başlanması yeni olup, 1987'den sonra kivi bahçeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Karadeniz, Marmara ve Ege Bölgeleri başlıca yetiştirme sahaları olarak tespit edilmiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölümü iklim ve toprak özellikleri açısından en uygun yetiştirilme sahası olup, bu bölüm ülkemiz kivi tarım alanlarının %35.9'una sahiptir. Doğu Karadeniz Bölümünde kivi bahçelerinin ve üretimin en fazla olduğu il Rize'dir.

Rize'de 1990'dan sonra devlet teşvikiyle ilk kivi bahçeleri kurulmaya başlanmıştır. 2014 yılında 3662 da alanda kivi tarımı yapılmakta olup, Rize bu alanda ülkemizde Yalova'dan sonra ikinci önemli il durumundadır. İldeki kivi bahçelerinin neredeyse tamamı çay bahçeleriyle aynı sahada polikültür tarım olarak yapılmaktadır. Kivi üretiminin %84.4'ünün Rize ilinin doğu ilçelerinde yapılması dikkat çekicidir.

Bu çalışmayla, çaya alternatif bir ürün olarak düşünülen ancak alternatif değil, destekleyici bir ürün olabileceği saptanan kivin, Rize ilindeki yetiştirilme sahalarının dağılışı ve bu dağılışı sebepleri; ilde kivi üretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Bunun için ilçelerdeki kivi üreticileriyle, kooperatif başkanlarıyla, ilçe tarım müdürlüklerindeki yetkililerle ve ziraat odası başkanlarıyla mülakat yapılmıştır. Tarım İl Müdürlüğü ve TÜİK verilerinden faydalanılmış; konuyla ilgili literatürden de yararlanılarak çalışma hazırlanmıştır.

Birim başına verimin düşük olması, kivi bahçelerinde bakımın yeterince yapılmaması, pazarlama, soğuk hava depolarının eksikliği ve kivi birliklerinin işlevsel olamaması, karşılaşılan bazı sorunlar olarak dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rize, kivi tarımı, pazarlama, destekleyici ürün, polikültür tarım

Geographical Principles of Kiwi Production in Province of Rize

Abstract: Kiwi, homeland of which is China, has recently started to be produced in our country and kiwi gardens started to be formed after 1987. Black Sea, Marmara and Aegean Regions were determined to be the primary cultivation areas. Especially Eastern Black Sea Region is the most important cultivation area in terms of climate and soil properties and this area contains the 37.3% of kiwi agricultural areas in our country. In Eastern Black Sea Region, highest quantity of kiwi gardens and highest amount of kiwi production is in the city of Rize.

*) Bu makalenin özeti, Coğrafyacılar Derneği'nin 2015 Yıllık Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü
(e - posta: ahmetcavus@atauni.edu.tr, acavus61@hotmail.com)

In Rize, first kiwi gardens started to be established with government incentive after 1990's. As of 2014, kiwi cultivation is being performed in 3662 da area and Rize is the second important city in our country in this field. Almost all kiwi gardens in the city are in the same area with the tea gardens and policultural cultivation is being performed. It is interesting that 84.4% of the kiwi production is made in the Eastern districts of the city.

In this study; the cultivation area distribution, reason of this distribution, problems faced in production and solution suggestions, regarding kiwi which was considered as an alternative product to tea but was determined to be a supportive product; were emphasized.

For this purpose, interviews were made with kiwi producers in districts, cooperative presidents, people in charge in district directorate of agriculture and chamber of agriculture presidents. Provincial directorate of agriculture and Turkish Statistical Institute data were used; and the study was prepared by taking advantage of the literature related with the subject.

The yield per unit being low, kiwi maintenance not being performed sufficiently, lacking of marketing and cold storage depots and kiwi unions not being functional draw attention for being some of the faced problems.

Keywords: *Rize, agriculture of kiwi, marketing, supportive product, policultural cultivation*

Makale Geliş Tarihi: 21.01.2016

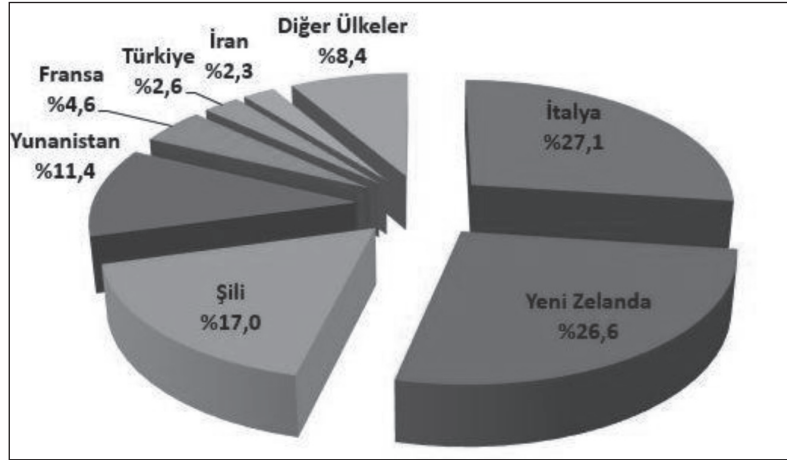
Makale Kabul Tarihi: 08.04.2016

I. Giriş

Tarım, geçmişten günümüze insanlık için en önemli ekonomik sektörlerden biri olmuştur. Tarımsal faaliyetler sonucu elde edilen ürünler nüfusun beslenmesi ve yaşamın devam ettirilmesi için önem taşır. Bazı bitkiler binlerce yıldır kültür altına alınıp yetiştirilirken; bazıları yakın bir geçmişte kültür altına alınmış ve üretimlerine başlanmıştır. Yakın bir zamanda kültüre alınıp yetiştirilen tarımsal bitkilerden biri de kivi meyvesidir.

Anavatanı Çin olan kivi meyvesi, sarılıcı, tırmanıcı ve yaprağını döken bir ılıman iklim bitkisidir. Orman altlarında doğal olarak yetişen bu bitkinin 50'den fazla türü olup, sadece 5 türün meyveleri yenilmektedir (Koday, 2000: 104). Yaklaşık bir tavuk yumurtası iriliğinde (80–120 g), olan kivi meyvesinin kabuğu kahverengi tüylerle kaplı ve içi yeşildir. En son kültüre alınan meyve türlerinden biri olmasına rağmen gelişme ve yayılması çok hızlı olmuştur. Kivinin dikkat çekici ilginç görünümü, taşıma ve depolama uygunluğu, besin değerinin fazla olması, ferahlatıcı ve hoş bir tada sahip olması, büyük oranda C vitamini ihtiva etmesi bu meyveye olan talebin artmasını sağlamıştır. Adaptasyon kabiliyetinin yüksek oluşu da bu bitkinin yayılmasını hızlandıran faktörlerden biridir (Gülyüz ve Aslantaş, 1993:120).

Doğal ortamda yetişen bu bitkinin farklı türleri 1904 yılında Çin'den Yeni Zelanda'ya götürülerek kültür altına alınma çalışmalarına başlanmıştır. 1930'dan itibaren Yeni Zelanda'nın kuzey adalarında ilk kivi bahçeleri kurulmuştur. Ticarete konu olan Dünya kivi üretiminin neredeyse tamamı 1970'lere kadar Yeni Zelanda'da yapılmıştır. Bu yıldan sonra Akdeniz Ülkeleri, Avustralya, Japonya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Şili, ABD gibi birçok ülkede kivi yetiştirilmeye başlanması ile üretim gittikçe yaygınlaşır duruma gelmiştir (Güleryüz ve Aslantaş, 1993:121). 2012 FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) verilerine göre İtalya, Yeni Zelanda, Şili ve Yunanistan, Dünya kivi üretiminin %82.1'ini karşılamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Dünya kivi üretiminin ülkelere göre dağılışı (FAO, 2012, Online-1)

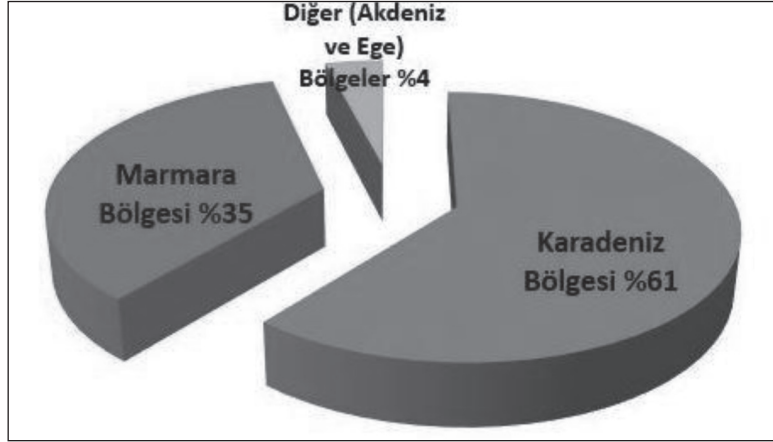
Türkiye'de kivi deneme bahçeleri 1987'den sonra oluşturulmaya başlanmıştır. Karadeniz Marmara ve Ege Bölgeleri başlıca yetiştirme alanları olarak tespit edilmiştir (Ordu Ticaret Borsası, 2013).

Türkiye'de 1994'de 280 da arazide 72 ton kivi meyvesi yetiştirilirken; 2014'de 22.189 da arazide 31.795 ton kivi meyvesi yetiştirilmiştir (Tablo 1). Kivi bahçelerinin %61'i Karadeniz Bölgesinde, %35'i Marmara Bölgesinde, %4'ü ise Akdeniz ve Ege Bölgesinde yer alır (Şekil 2).

Tablo 1. Türkiye'de yıllara göre kivi bahçeleri ve kivi üretimindeki değişim

Yıl	1994	2000	2005	2010	2014
Bahçe (da)	280	8 900	10 000	17 189	22 189
Üretim (ton)	72	1 400	8 000	26 554	31 795

Kaynak: TÜİK verileri (Online-2)

Şekil 2. Türkiye’de kivi bahçelerinin bölgelere göre dağılışı (TÜİK, 2014)

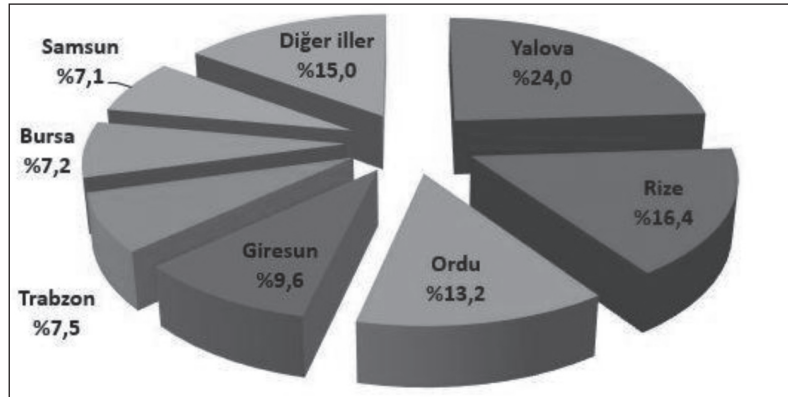
Türkiye’de 26 ilde kivi bahçeleri bulunmaktadır (TÜİK, 2014). İllere göre dağılışı incelendiğinde: Yalova (%24), Rize (%16.4), Ordu (%13.2), Giresun (%9.6), Trabzon (%7.5), Bursa (%7.2), Samsun (%7.1) kivi bahçelerinin bulunduğu başlıca iller olarak dikkati çekmektedir (Şekil 3, Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye’de kivi bahçelerinin illere göre dağılışı (2014)

Sıralama	İller	Kivi bahçesi (da)
1.	Yalova	5 316
2.	Rize	3 632
3.	Ordu	2 936
4.	Giresun	2 123
5.	Trabzon	1 653
6.	Bursa	1 606
7.	Samsun	1 572
8.	Artvin	879
9.	Kocaeli	553
10.	Mersin	418
11.	Zonguldak	291
12.	Sakarya	235
13.	Kastamonu	227
14.	Bartın	240

15.	Antalya	174
16.	Adana	83
17.	Sinop	54
18.	Balıkesir	47
19.	İstanbul	43
20.	Muğla	40
21.	Düzce	38
22.	Çanakkale	16
23.	Isparta	7
24.	Hatay	3
25.	İzmir	2
26.	Kırklareli	1
Toplam		22 189

Kaynak: TÜİK verileri

Şekil 3. Türkiye’de kivi bahçelerinin illere göre dağılışı (TÜİK, 2014)

II. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Türkiye’de kivi bahçelerinin ve üretiminin en fazla olduğu bölgemiz Karadeniz’dir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölümü sahip olduğu iklim ve toprak özellikleriyle kivi yetiştiriciliğinde ülkemizde en ideal yerdir (Karadeniz, 2004: 23). Nitekim Rize, doğal şartlarda yetiştirme avantajlarına da sahip olarak, Türkiye’de kivi bahçeleri büyüklüğü ve üretim miktarı açısından ikinci önemli il durumdadır (2014).

Bu çalışmada, yüzölçümü açısından en küçük illerimizden (3 921 km²) biri olmasına rağmen Türkiye’de kivi üretiminde ikinci olan Rize’de kivi üretim durumu, yetiştirilme

sahalarının dağılışı, bu dağılıştta etkili olan faktörler ve bu üretim faaliyetinde karşılaşılan sorunlar ele alınmış; çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Konuyla ilgili literatür taraması yapılmış, Rize'nin ilçelerinde kivi üreticileriyle, kivi kooperatif ve birlik başkanlarıyla, ilçe tarım müdürlüklerindeki yetkililerle ve ziraat odası başkanlarıyla mülakat yapılmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Meteoroloji İl Müdürlüğü ve TÜİK verilerinden de faydalanılarak çalışma oluşturulmuştur. Çalışmada mülakat formları ve arazi gözlemleri ile nitel bir yöntem, Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ve TÜİK verilerinin kullanılmasıyla nicel bir yöntem kullanılmıştır. Araştırmada hem nitel hem de nicel yöntem birlikte kullanılmış bu özelliğiyle de karma bir çalışma olmuştur.

III. Araştırma Sahasının Konum Özellikleri

Rize, Doğu Karadeniz Bölümünde yer alan küçük alanlı bir il olup, batısında Trabzon, doğusunda Artvin, güneyinde Bayburt ve Erzurum, kuzeyinde Karadeniz ile çevrilidir (Şekil 4). İlin toplam alanı 3921 km² olup, Türkiye topraklarının %0,5'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de yüzölçümü büyüklüğü açısından iller arasında 72. sırada, Doğu Karadeniz Bölümü illeri arasında ise Bayburt'tan sonra en küçük il durumundadır (TÜİK, 2013: 5).

Rize ili arazisinin önemli bir kısmı dağlık ve engebelidir. Dağlar doğu batı doğrultusunda hafif iç bükey yaylar çizerek uzanmaktadır. Çoğu yerde kıydan itibaren duvar gibi yükselmeye başlamakta, güneye doğru gittikçe yükselteleri artmaktadır (Coşkun, 2010). Buna bağlı olarak tarım arazisi il yüzölçümünün ancak %14'ü kadardır. İldeki tarım arazisinin %98,7'si çay bahçelerinden oluşmaktadır. Çaydan sonra kivi ve fındık diğer ürünler olarak dikkati çekmektedir (Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 2014).

Şekil 4. Araştırma sahasının konumu

IV. Kivinin Yetiştirme Koşulları

Kivi genelde kışları ılıman, yazları sıcak ve nemli bir iklime ihtiyaç duymaktadır. Yıllık ortalama sıcaklıkların 12-20 °C arasında olduğu yerlerde yetişebilmektedir. Vejetasyon döneminde en uygun sıcaklıklar 10-30 °C arasındadır. Yüksek sıcaklıklar su isteği karşılanması şartıyla sorun oluşturmaz. Yağış kivi yetiştiriciliğindeki en önemli iklim elemanlarından. Vejetasyon süresi 230-260 gün arasında olup, bu süre boyunca kivi 800-1800 mm suya ihtiyaç duymaktadır (Koday, 2000: 107). Bu değerler altında yağışa sahip yerlerde sulama yapılması gerekmektedir. Kivi don olayına karşı hassastır. İlkbaharda yapraklanmadan sonra sıcaklığın 0°C'nin altına düşmesi bitkiye büyük zarar verir. Kışın meydana gelen sert donlar sonucu fazla dayanıklı olmayan gövdesinde çatlamlar olur. Aşırı rüzgârlar kivi meyvesini olumsuz etkilemektedir. Sürgünlerin dallara bağlantısı kuvvetli olmadığından kolayca kırılabilir ve buna bağlı olarak da verim düşmektedir. Bitkinin yaprakları büyük ve toprak üstü organları çok olduğundan rüzgâr etkisi artmaktadır(Online-3).

Rize ilinde sıcaklık ve yağış değerleri incelendiğinde kivi yetiştirilmesi için çok uygun şartların bulunduğu anlaşılmaktadır. İlde kivi tarımının yoğunlaştığı kıyı kesiminde yıllık sıcaklık ortalaması 14.2 °C iken, yıllık yağış 2000 mm'nin üzerindedir. İç kesime gidildikçe sıcaklık ve yağış değerlerinde düşme görülmektedir. Nitekim 550 m yükseklikte yer alan İkizdere'de yıllık sıcaklık ortalaması 11.1 °C iken, yıllık yağış ortalaması 1094.7 mm'dir (Tablo 3). İç kesimlerde yükseltiye bağlı olarak don olayının görülme sıklığı arttığı için kivinin yetiştirilmesi ve verim alınması zorlaşmaktadır. Buna bağlı olarak İkizdere, Hemşin, Güneysu ve Çamlıhemşin ilçelerinde kivi bahçeleri yok denecek kadar azdır.

Tablo 3. Rize ili Merkez ve İkizdere ilçelerinde yıllık ortalama sıcaklık ve yağış durumu

Aylar	Sıcaklık (°C)	Yağış (mm)
Merkez*	14.2	2 233.5
İkizdere**	11.1	1 094.7

Kaynak: *Rize Meteoroloji İl Müdürlüğü (1960-2012) verileri, ** Coşkun, 2010: 31.

Organik maddece zengin nötr veya orta asit karakterli Ph 5 - 7 arasında olan topraklar kivi için uygundur. Ağır, su tutan, drenajı iyi olmayan ve taban suyu yüksek olan topraklar ise uygun değildir(Online-4). Doğu Karadeniz bölümü asit karakterli, organik maddece zengin ve kireç oranı düşük topraklara sahiptir. Bu özellikleriyle topraklar kivi tarımı için son derece uygundur (Karadeniz, 2004: 24).

Kivideki en önemli hususlardan biri de budamadır. Kivi bitkisi hızlı ve kuvvetli büyüdüğü için düzenli budanması gereklidir. Bitkinin meyve verimliliği için de uygun şekilde budanması çok önemlidir. Kivi bitkisinde şekil budaması, kış budaması ve yaz budaması

olmak üzere üç tür budama uygulanır. Şekil budaması kivinin düzgün ve güçlü büyümesi için daha çok ilk yıllarda yapılır. Bununla sağlam bir kivi iskeleti oluşturmak amaçlanmıştır. Yaz ve kış budamasına ürün budama da denir. Yaz ve kış döneminde meyve verimini artırmak için yapılır. Her yıl uygun zamanlarda doğru budama yapılırsa bitki daha iyi büyür ve verimde büyük artışlar sağlanır (Ünye Ticaret Borsası, 2013: 6-8).

V. Rize’de Kivi Tarım Alanlarının Dağılışı

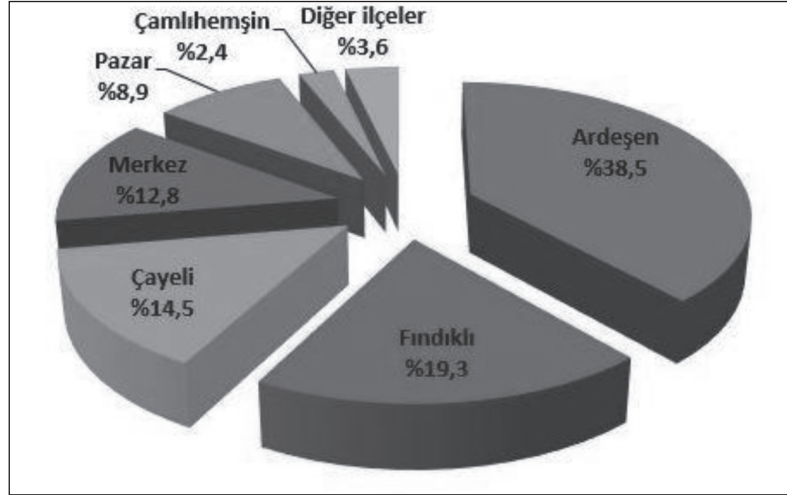
Rize ilinde 1989 yılında ÇAYKUR Araştırma Enstitüsü bahçesine ilk kivi fidanları dikilmiş, Merkez ilçe ve Ardeşen’de kivi bahçesi oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. 1990’lı yılların başında tarım ilçe müdürlükleri tarafından çiftçilere ücretsiz fide dağıtılmıştır. 2000 yılından sonra devletin farklı kurumları aracılığıyla kivi bahçesi kurma çalışmaları desteklenmiştir. Teşvikler, 500 m² ile 10 bin m² arasındaki bahçe oluşturulması halinde maliyetin (tel, direk, fidan) %50 - %90’ının devlet tarafından hibe verilmesi şeklinde uygulanmıştır. Teşviklerin dışında bazı çiftçiler kendi imkânları ile de bahçe kurmuşlardır. Rize’de kivi bahçeleri oluşturulma ve yaygınlaştırma çalışmaları büyük ölçüde başarılı olmuştur. Nitekim 1990’a kadar ilde kivi bahçesi yokken; 2014’de 3632 da alanda kivi tarımı yapılmaktadır. Rize, Türkiye’de bu ürünün en fazla yetiştirildiği illerden biri haline gelmiştir.

İlde kivi bahçelerinin %38.5’i Ardeşen’de, %19.3’ü Fındıklı’da, %14.5’i Çayeli’nde, %12.8’i Merkez ilçede ve %8.9’u Pazar ilçesinde bulunmaktadır (Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 2014). Kivilik arazinin en az olduğu ilçeler ise Güneysu, Kalkandere ve İkizdere’dir. (Tablo 4, Şekil 5, 6).

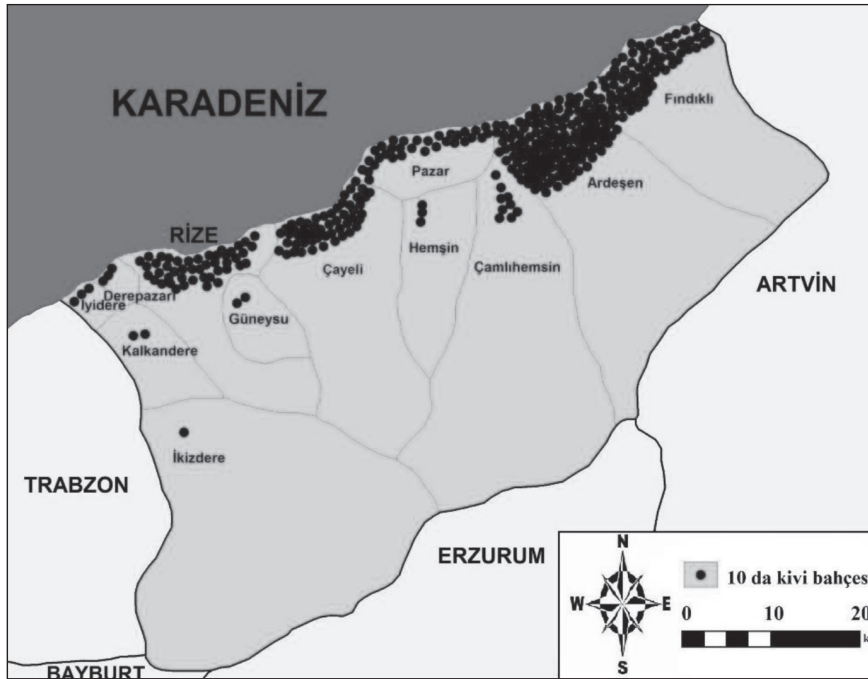
Tablo 4. Rize ilinde ilçelere göre kivi bahçelerinin dağılışı

İlçe	Kivi bahçesi (da)	Yüzdesi (%)
Ardeşen	1 400	38.5
Fındıklı	700	19.3
Çayeli	528	14.5
Merkez	465	12.8
Pazar	323	8.9
Çamlıhemşin	86	2.4
Derepazarı	33	0.9
Hemşin	30	0.8
İyidere	30	0.8
Güneysu	16	0.5
Kalkandere	16	0.5
İkizdere	5	0.1
Toplam	3 632	100

Kaynak: Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü 2014 yılı verileri

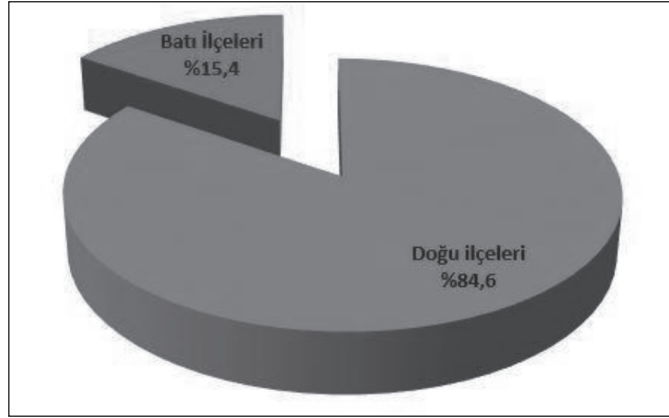

Şekil 5. Rize ilinde ilçelere göre kivi bahçelerinin dağılışı (2014).

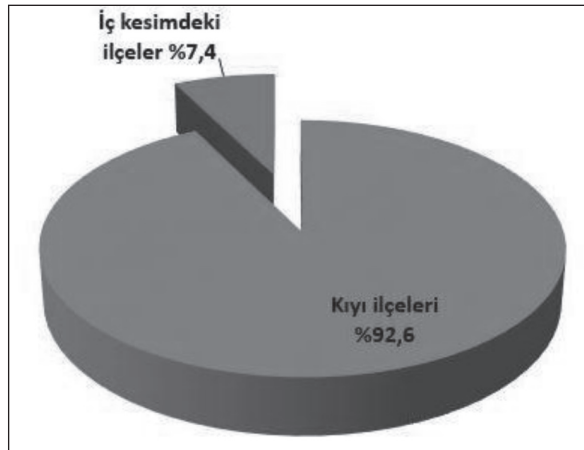
Şekil 6. Rize'de ilçelere göre kivi bahçelerinin dağılışı haritası.

Rize’de kivi bahçelerinin dağılışında dikkati çeken hususlardan biri de %84.6’sının doğu ilçelerinde bulunmasıdır (Şekil 7). Doğu ilçelerinde kivi bahçelerinin yoğunlaşması doğal faktörlerden (sıcaklık, yağış, rüzgâr, don olayı, toprak özellikleri...vb.) ziyade beşeri faktörlerle açıklanabilir. Böyle bir dağılışta bu bahçe kültürünün doğu ilçelerinde başlaması ve bu alanlarda yaygınlaştırılması için destek verilmesinin etkisi büyüktür.

Şekil 7. Rize’de kivi bahçelerinin doğu ve batı ilçelerine göre dağılışı (2014)

Rize’de kivi üretiminin % 92.6’sı kıyı ilçelerinde %7.4’ü iç kesimdeki ilçelerde yer alır (Şekil 8). İç kesimlere doğru gittikçe yükseltinin artmasına bağlı olarak sıcaklık ve yağış değerlerinin düşmesi ve don olayının görülmesi kiviinin yetişmesini zorlaştırmakta ve verimini düşürmektedir. Bu da kivi bahçelerinin kıyı ilçelerinde yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Şekil 8. Rize’de kivi bahçelerinin kıyı ve iç kesimdeki ilçelere göre dağılışı (2014)

Rize’de kivi bahçeleri ülkemizde diğer birçok ilden farklı olarak çay bahçeleriyle aynı alanda polikültür tarım* olarak yapılmaktadır (Fotoğraf 1). Bunda ilde tarım alanlarının az oluşu, kivi ve çayın aynı alanda yetiştirilebilmesi ve iki üründen daha fazla gelir elde etme düşüncesi etkilidir. Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerine göre kiviliklerin %90’dan fazlası çay bahçeleriyle aynı alanda bulunmaktadır. Arazide yapmış olduğumuz gözlemler de bu verinin doğru olduğunu göstermektedir.

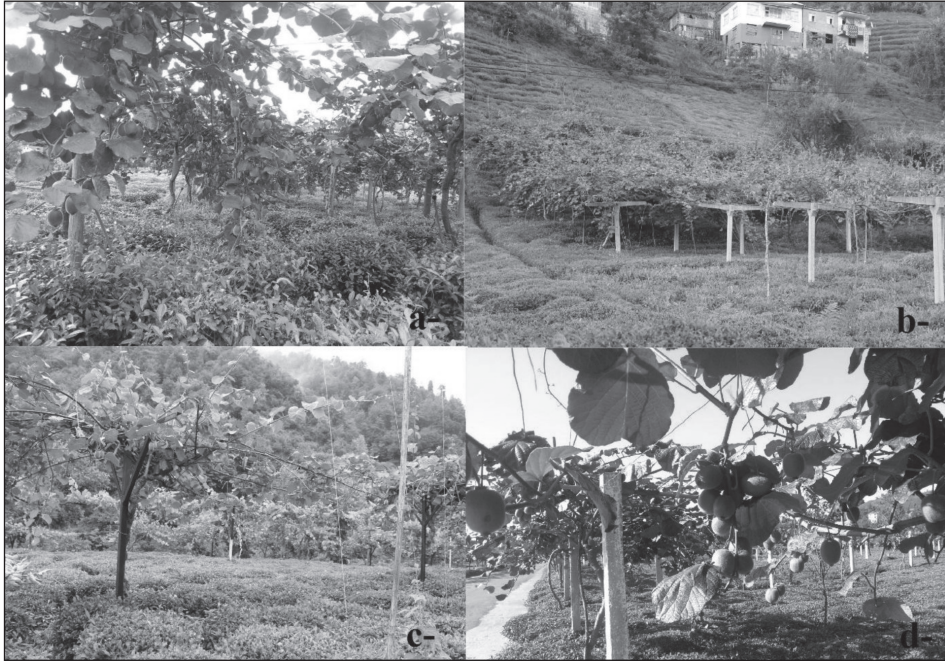
VI . Rize’de Kivi Üretimi

Rize, Türkiye kivi üretiminin %14.4’ünü (4584 ton) karşılamaktadır. Bu üretim miktarıyla Yalova’dan sonra ikinci sıradadır. Ancak il, Türkiye kivi bahçelerinin %16.4’üne sahip iken kivi üretiminde bu oran %14.4’e düşmüştür. Ağaç başına verimde Türkiye ortalaması 30 kg iken Rize’de 29 kg’dır Bu değer, Rize’nin Türkiye ortalamasına yakın bir verimde olduğunu göstermektedir. Verim hem kıyı kesiminde hem de iç kesimdeki ilçeler arasında farklıdır. Nitekim kıyı kesiminde bulunan Pazar’da ağaç başına verim 50 kg iken, Merkez ilçe, Derepazarı ve Fındıklı’da 30 kg, Ardeşen’de 25 kg’dır. İç kesimdeki İkizdere’de ağaç başına verim 20 kg iken Güneysu’da 10 kg, Hemşin’de 5 kg’dır (Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, 2014). Bu durum, ilde kivi veriminin entansif yöntemlerle yükseltilebileceğini göstermektedir.

İlde kivi üretimi incelendiğinde Ardeşen, Fındıklı, Merkez ilçe, Pazar ve Çayeli ilçelerinin il üretiminin %90’dan fazlasını karşıladığı dikkat çekmektedir (Tablo 5, Şekil 9, 10). Üretimle ilgili ilk verilerin oluştuğu 2000 yılı ile 2014 yılı karşılaştırıldığında, tüm ilçelerde üretim miktarlarında büyük artışların olduğu görülmektedir. Artışların en fazla olduğu ilçeler Çayeli (27 kat), Çamlıhemşin (25 kat) ve Merkez ilçe (24 kat) iken, artışın en az olduğu ilçeler Hemşin (5 kat), İkizdere (6 kat) ve Derepazarı’dır (7 kat). İlde kısa zamanda kivi üretiminde büyük bir artış yaşanması kivi yetiştiriciliğinin bu dönemlerde yeni gelişmeye başlamasıyla ve hızla yaygınlaşmasıyla ilgilidir.

*) **Polikültür tarımla ilgili olarak bakınız:** Doğanay, H., Coşkun, O., 2012, Tarım Coğrafyası, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Bulut, İ., 2006, Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık Ankara.

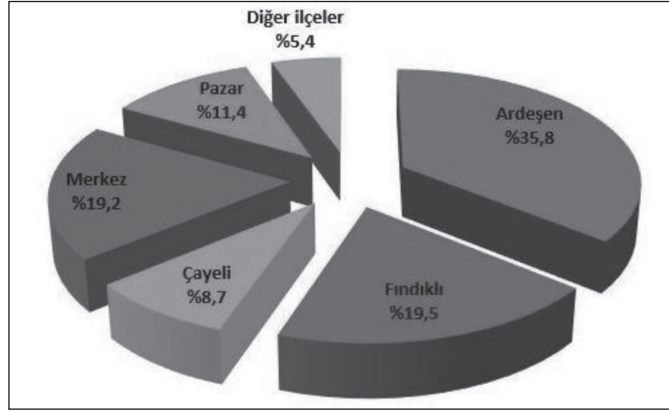

Fotoğraf 1. Rize’de kivi bahçeleri çay bahçeleriyle aynı alanda polikültür tarım olarak yapılmaktadır. **a-** Çayeli, **b-** Fındıklı, **c-** Pazar, **d-** Ardeşen’den örnekler görülmektedir.

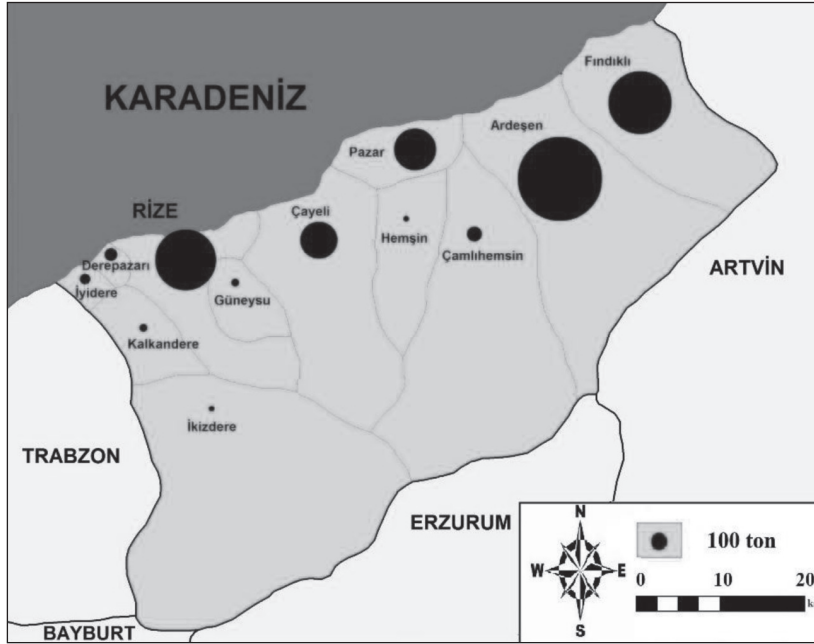
Tablo 5. Rize ili ilçelerinde 2000 ve 2014 yıllarında kivi üretimi

Yıl \ İlçe	2000		2014	
	Kivi üretimi (ton)	Yüzdesi (%)	Kivi üretimi (ton)	Yüzdesi (%)
Ardeşen	165	50.3	1670	35.8
Fındıklı	45	13.7	910	19.5
Merkez	36	11	893	19.2
Pazar	45	13.7	533	11.4
Çayeli	15	4.6	405	8.7
Çamlıhemşin	3	0.9	76	1.6
Derepazarı	8	2.5	54	1.2
Hemşin	2	0.6	10	0.2
İyidere	3	0.9	44	0.9
Güneysu	2	0.6	26	0.6
Kalkandere	2	0.6	27	0.6
İkizdere	2	0.6	12	0.3
Toplam	328	100	4660	100

Kaynak: Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verileri

Şekil 9. Rize ilinde ilçelere göre kivi üretimi (2014)

Şekil 10. Rize ilinde ilçelere göre kivi üretimi dağılışı haritası (2014).

VII. Sonuç ve Öneriler

Rize ili, Türkiye kivi bahçelerinin %16,4'üne, kivi üretiminin ise %14,4'üne sahip olup, bu alanda ülkemizde ikinci önemli il durumundadır. İlde kivi bahçeleri, çay bah-

çeleriyle hemen tamamı aynı alanda polikültür tarım olarak yapılmaktadır. Bunda tarım arazilerinin il yüzölçümünün sadece %14'ünü oluşturması ve aynı alandan daha fazla gelir elde etme düşüncesi etkili olmuştur. Kıyı ilçelerinde kivi bahçelerinin yoğunlaşması daha çok doğal faktörlerle; doğu ilçelerinde kivi bahçelerin yoğunlaşması ise bu tarımsal faaliyetin buralarda başlaması ve yaygınlaştırılmasıyla, beşeri faktörler ile açıklanabilir. Başlangıçta kivi çaya alternatif bir ürün olarak düşünülmüştür. Ancak zamanla karşılaşılan sorunlar ve kividenden elde edilen gelirin çaya göre az olması nedeniyle alternatif olamayacağı ancak destekleyici bir ürün olabileceği anlaşılmıştır.

Rize ilinde 3662 da alanda yaklaşık 3000 çiftçi 4584 ton kivi üretmiştir (2014). İlde yaklaşık 50.000 hektar çaylık arazinin bulunduğu ve kivi bahçelerinin neredeyse tamamının çay bahçeleriyle aynı alanda yetişebildiği düşünüldüğünde, kivi tarım alanlarının ve üretim miktarının artırılması için büyük bir potansiyel olduğu söylenebilir. Ancak bugünkü şartlarda, mevcut kivilik alanlarda üretimden yeterince gelir elde edilemez iken, yeni kivi tarım alanlarının oluşturulması oldukça güçtür. Bu üretim faaliyetinin artırılması öncelikle sorunların çözülmesine bağlıdır. Sorunlar iki ana başlık altında toplanabilir. Bunlar, üretimle ilgili sorunlar ve pazarlamayla ilgili sorunlardır.

Kivi yıl boyu bakım isteyen bir bitkidir. Bakımın (budama, gübreleme, çapalama... gibi) yeterince yapılmaması verim düşüklüğüne neden olmaktadır. Nitekim daha çok bu faktöre bağlı olarak Rize ilinde ağaç başına kivi verimi 5 kg ile 50 kg arasında değişmektedir. Çiftçiler ve kivi birlikleri temsilcileriyle yaptığımız mülakatlar sonucu, üreticilerin büyük bir kısmının kivi bakımı konusunda yeterince bilgili olmadığı anlaşılmıştır. İlçe tarım müdürlüklerindeki teknik elemanların köylere giderek çiftçilere kivi bakımı ve yetiştirilmesi konularında uygulamalı eğitim vermeleri sorunun çözümüne büyük katkı sağlayacaktır.

Kivi üretimi yapılan yerlerde soğuk hava depolarının bulunması çok önemlidir. Kivi hasattan sonra çabuk bozulan bir üründür. Soğuk hava depoları ürünün bozulmasını engelleyerek, uzun bir zaman pazarlayabilme ve fiyatı belli bir düzeyde tutma imkânı vermektedir. Rize'de soğuk hava depoları Merkez ilçe, Ardeşen, Çayeli ve Fındıklı'da bulunmaktadır. Ancak ildeki üretim miktarıyla mukayese edildiğinde depolama kapasiteleri son derece kısıtlıdır. Soğuk hava depolarının yetersizliği nedeniyle çiftçi, ürününü hasattan sonra hemen satmak zorunda kalmakta, arz fazla olunca da fiyat düşmektedir. Yeni soğuk hava depolarının yapılması fiyat istikrarı ve ürünü uzun zaman pazarlama için gereklidir.

Kivinin pazarlanmasıyla ilgili sorunlardan biri de kooperatif ve kivi birliklerinin yeterince işlevsel olmamasıdır. Kivi birlikleri ve kooperatifleri yasa gereği kivi alım satımı yapamamaktadırlar. Bu nedenle üretici ile tüketici arasındaki bağlantıyı bu yapı sağlamamakta ve üretici ürününü kendi satmaya çalışmaktadır. Bu durum fiyat belirleme, ürünü piyasaya sürme, soğuk hava depoları, kivi tanıtımı gibi birçok hususta eksiklikler oluşmasına neden olmaktadır.

Dünyanın önemli kivi üreticisi ülkelerinde kivi kek, püre, sirke, meyve suyu, sabun, şampuan, el ve vücut kremleri, cilt bakım ürünleri gibi birçok sanayi alanında kullanılmaktadır (Online-5). Türkiye’de ise sanayi hammaddesi olarak kivi neredeyse hiç kullanılmamaktadır (2015). Ülkemizde kivi sadece yaş olarak tüketilmesi dar bir pazar oluşmasına neden olmaktadır. Ürüne değer kazandırma ve pazar payını artırmak için diğer ülkelerde uygulandığı şekliyle başta gıda sanayinde reçel, pekmez, dondurma, kek, püre, sirke gibi ürünler ile kozmetik sanayi hammaddesi olarak tüketilmesi sağlanmalıdır. Buna ilave olarak da ülkemizde kayısı, üzüm, incir, dut gibi ürünlerde yapıldığı gibi kurutulularak da pazarlanmalıdır. Bu uygulamalar ile ülkemizde kivi tüketimi bir kaç kat artabilecek ve kivi yetiştiriciliği de daha cazip hale gelebilecektir.

Kivinin pazar payını artırmak için yapılması gerekenlerden biri de tanıtımdır. Fındık Tanıtım Grubunun fındık için hazırlamış olduğu reklam ve tanıtımların bir benzeri kivi için de yapılabilir. Bununla kivi faydaları, özellikleri ön plana çıkarılarak ülke içinde kiviye olan ilgi artırılabilir.

Kaynaklar

- Akbulut, M., Baykal, H., Şavşatlı, Y., (2013). "Çay Üreticisine Ek Gelir Olarak Kivi Yetiştiriciliği". *II. Rize Kalkınma Sempozyumu* (3-4 Mayıs 2015) Bildiriler Kitabı, Rize.
- Bulut, İ., (2006). *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Coşkun, O., (2010), *İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Doğanay, H., Coşkun, O., (2012). *Tarım Coğrafyası*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Doğanay, H., Çavuş, A., (2013) *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Göney, S., Doğan, Sertkaya, Ö., (2014). *Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Güleryüz, M., Aslantaş, R., (1993). "Dünya Kiwi (*Actinidia deliciosa*) Üretimi ve Ülkemizde Yetiştirme İmkanları". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, Erzurum.
- Karadeniz, T., (2004). "Türkiye Kivi Üretim Durumu". *Alatarım Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mersin.
- Koday, S., (2000). "Türkiye’de Kivi Üretimi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 3, Erzurum.
- Ordu Ticaret Borsası, (2013). "*Üretim Desenimizdeki Yeni Motif; Kivi.*" Ordu.

- Rize Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, (2012). "2011 Çevre Durumu Raporu." Rize.
Rize Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Verileri, (2014). Rize.
Rize Meteoroloji İl Müdürlüğü 1960-2012 Verileri,(2014). Rize.
TÜİK, (2013). *Türkiye İstatistik Yıllığı 2013*. Ankara.
Ünye Ticaret Borsası, (2013). "Kivi Üretimi Araştırma Raporu." Ordu.
Warrington, I.J., Weston, G.C., (1990). *Kiwifruit: Science and Management*. Ray Richards
Publisher. P.537, Auckland, New Zealand.

İnternet Kaynakları

- Online-1: <http://faostat.fao.org/site/567/default.aspx#ancor> E.T.: 18/03/2015
Online-2: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> E.T.: 18/03/2015
Online-3: <http://www.biriz.biz/kivi/kivitarim.htm> E.T.: 20/06/2015
Online-4: <http://www.biriz.biz/kivi/kivitarim.htm#toprak> E.T.: 06/07/2015
Online-5: <http://www.biriz.biz/kivi/kivitarim.htm> E.T.: 08/07/2015

